

dentlig stor bygningshistorisk værdi, men som lå hen i yderste forfald; det er næppe noget enestående tilfælde, og i pressen har man kunnet læse om ansøgninger om at måtte nedrive fredede herregårdsbygninger. Man kan jo nu engang ikke leve af et bebo et slot, hvis vedligeholdelse og opvarmning i dag er en uhyre kostbar affære. Det er en ømtålelig sag, for der er ligesom noget – også politisk – naturstridigt i at skulle støtte godsejeren (herremanden!) med så statelig en bolig. Imidlertid må man huske på, at det her ikke drejer sig om at redde en privat slægtsarv, men om at sikre et nationalt klenodie for en eftertid. Forskellige heldige omstændigheder har betydet en god sikring af vore gamle kirkebygninger. Der skal og må også findes udvej til en sikring af vore gamle slotte og herregårde.

Paul G. Ørberg

Knud Hornbeck og Helge Land Hansen: *Tanggård gods 1553-1559. Adelig godsdrift i Danmark i det 16. århundrede*. (Odense University Studies in History and Social Sciences. Vol 68. Odense Universitetsforlag, 1980), 264 s.

Materialet til belysning af 16. århundredes adelige godsdrift er yderst sparsomt. Det må derfor hilses med glæde, at det ældste, bevarede danske godsregnskabsmateriale fra lavadelsmanden Peder Christiensen Dyres lille østfynske gods Tanggård nu udgives sammen med en behandling af regnskaberne.

Selve udgivelsen, der er besørget af Helge Land Hansen, er en upåklagelig extenso-udgave af godsregnskaberne fra Tanggård (pp. 141-231). Disse – der ikke er egentlige driftsregnskaber, men fogdens oversigter over indtægter og udgifter, især vedrørende pengeomsætningen – består af 7 årsregnskaber

1553-59 samt et salt- og ølregnskab 1553-1556. I tilknytning til regnskaberne gengives desuden skiftedelingen 1568 af Peder Christiensen Dyres godser mellem Peder Oxe og Otte Brahe samt uddrag af skiftejordebogen 1576 efter Peder Oxe.

Bogens første halvdel (pp. 9-140) udgøres af Knud Hornbecks analyse af Tanggårdregnskaberne, hvis hovedformål er en besvarelse af spørgsmålet: »Hvorledes bar den adelige godsejer i det 16. århundrede sig ad med at maksimere udbyttet af sit gods?« Undersøgelsen er i let ændret skikkelse identisk med forfatterens specialeafhandling, hvilket har sat sit præg på fremstillingen i form af – i forhold til undersøgelsens sigte – vel omfattende og detaljerede indledende kapitler om ejendomshistorien samt især teoretiske og metodiske overvejelser. Fremhæves bør drøftelsen (p. 9ff) af bestemmelsen i recesserne 1547 og 1558 om adelens ret til at nyttiggøre sig sit gods med pointeringen af E. Ladewig Petersens nye *driftsøkonomiske* tolkning af recessbestemmelsen i modsætning til den tidligere primært *godsretlige* udlægning af paragraffen.

Afhandlingens centrale del er kapitlerne 4 til 6 (med tilhørende fyldige bilag), hvor der gennemføres en grundig analyse af de vigtige spørgsmål om etablering og anvendelse af henholdsvis naturalieressourcer og penge. Ved den hovedsagelig beskrivende behandling af regnskaberne konstateres, at godsets naturalieindtægter i langt overvejende grad stammede fra fæsternes ydelser. Heraf anvendtes kun en meget ringe del i godsdriften, hvis naturaliebehov synes at være blevet dækket af hovedgårdens egen – i øvrigt beskedne – produktion. Langt hovedparten af naturalierne blev solgt, af betydning var især kornet, der tegnede sig for 2/3 af salgsindtægterne, hvorimod

studehandlens rolle var lig nul. Varesalgets andel af Tanggårds pengeindtægter varierede fra år til år; i gennemsnit indbragte salget af godssets varer, der hovedsagelig havde lokale aftagere, minimum 50% af pengeindtægterne, mens den anden halvdel stammede fra fæsternes landgildepenge (skyld, herlighed, arbejdspenge) samt uvisse indtægter (stedsmål, førlov, sagefald). Pengeindtægterne gik næsten ubeskåret til ejeren Peder Christiensen Dyre, idet kun en forsvindende del brugtes til driften af Tanggård.

Som nævnt er undersøgelsens hovedsigte en nærmere bestemmelse af de midler, som 16. århundredes adelige godsejer anvendte for at maksimere udbyttet af sit gods. På Tanggård gav maksimeringsbestræbelserne sig bl.a. udslag i, at driftsudgifterne bevidst synes reduceret mest muligt; videre sandsynliggøres det, at der blev spekuleret i sæsonprissvingningerne på korn, ligesom kornlandgilden i misvækståret 1556 konverteredes til en meget høj sats. *Derimod* var der ikke tale om forsøg på at forøge landgildeindtægterne (hvilket vel i øvrigt savnede retsgrundlag), ligesom de efter fast takst konverterede herlighedsydelse ikke var pålignet på et unormalt højt niveau. Ej heller blev hovedgårdens egenproduktion udvidet ved udnyttelse af fæsternes hoverikapacitet; tværtimod var en del af hovedgården bortfæstet og de fleste fæsteres hoveri konverteret til arbejdspenge, som til gengæld dækkede udgifterne til lønnet arbejdskraft.

Om end lavadelsgodset Tanggård, som Knud Hornbeck selv understreger (p. 37ff), ikke kan anses for repræsentativt for administrationen og driften af danske adelsgodser i 16. århundrede, er det et uhyre interessant resultat, at Peder Christiensen Dyres bestræbelser på at maksimere udbyttet af sit lille østfynske gods alene er foregået på

grundlag af de forhåndenværende ressourcer og inden for godskomplekssets givne struktur. Bevidste bestræbelser på at øge varemængden med henblik på udnyttelse af konjunkturudviklingen kan ikke spores i det tidsrum, regnskaberne omfatter, og bortset fra, at enkelte fæstegårde blev solgt fra, var godskomplekssets geografiske struktur uændret 1550'erne igennem.

Specielt hvad angår godsstrukturen, kan efter anmelderens opfattelse holdbarheden af den i indledningen (p. 13f) skitserede generelle koncentration af de enkelte adelsgodser i 16. århundrede i høj grad diskuteres. Spørgsmålet om 16. århundredes adelige godsstruktur er imidlertid endnu kun lidet undersøgt, og gengivelsen af den almindelige opfattelse skal og kan ikke med rette bebrejdes forfatteren, der med analysen af godsregnskaberne fra Tanggård har ydet et væsentligt bidrag til belysning af adelens godsdrift i Danmark ved midten af 16. århundrede.

Et irritationsmoment ved læsningen er, at en kontrol af afhandlingens mange enkeltoplysninger vanskeliggøres af de desværre alt for mange upræcise henvisninger til udgaven af regnskaberne. Bogen er udstyret med såvel person- som stedregister, begge omfattende både fremstilling og kildeudgave, og er dertil forsynet med en ordforklaringsliste.

Jens Villiam Jensen

Ove Hornby: *Kolonierne i Vestindien*; Ole Feldbæk og Ole Justesen: *Kolonierne i Asien og Afrika. Danmarks Historie – uden for Danmark*; red. Svend Ellehøj og Kristof Glamann. (Politikens Forlag, 1980). 394 og 468 s. ill.

Det var portugiserne og spanierne, der så at sige slog dørene op ud til den store verden omkring 1500, men det var